

ТЕХНОЛОГИЯ ФАНИДАН АМАЛИЙ ЖАРАЁНЛАРДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИХТИРОЛИК ҚОБИЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Кушвакова Юлдуз - ГулДу талабаси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Технология фани жараёнида ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятини ривожлантиришнинг ўзига хослиги ундаги инновацион ёндашув асосида ёшларга таълим бериш ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар; касб олами, креатив, техник фикрлаш, меҳнацеварлик, ижодкорлик, тадбиркорлик, услуб, кашкилот, ихтиро, рационализаторлик, инновацион, эффект, функция, дизайнер, меҳнат .

Бугунги кунда жамиятимизда янги ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши, таълимнинг дунё таълим тизимига интеграциялашуви, демократиялаш ва тараққий эттириш жараёнларининг ривожланиши таълим жараёнида Педагогик технологияларга янгича ёндашув зарурлигини тақозо этмоқда. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да Педагогик технологияларни жорий қилиш ва ўзлаштириш зарурлиги кўп марта такрорланиб, уларни ўқув муассасаларига олиб кириш зарурлиги уқтирилган. Республикамизнинг таниқли олимлари минтақамизнинг ижтимоий-педагогик шароитига мослашган, илмий асосланган педагогик технологияларни яратиш ва уларни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интилоқда.

Таълим жараёнида методларнинг педагогик моҳияти "Мақтаб вояга етаётган авлод тафакқурини шакллантириш устахонасидир, агар келажакни қоьлдан чиқаришни истамасанг, мактабни қоьлда мустаҳкам " дэган эди франсуз ёзувчиси Анри Барбюс. Дарҳақиқат, келажакимиз давомчилари бўлмиш ёш авлодни ҳар томонлама мукамал этиб тарбиялаш, уларга билим бэриш, ҳақиқий фидойилик ва мустаҳкам ирода талаб этади.

Таълим соҳасида олиб борилаётган ислохатлар шундай хулосалар чиқаришимизга асос бўла олади;

-Мамлакатимиз бўйича умумтаълим мактабларида технология дарсларидан амалий машғулотларни ташкил этиш етарли даражада эмаслиги.

-моддий техник база (жихоз мослама, хом ашё) деярли таъминланмаган.

-ўқув режа ва дастурларни мукамаллаштириш.

-мутахасис ўқитувчиларнинг ўзлари касбий малакага эга бўлишлиги.

-Технология фанининг қишлоқ хўжалиги ва ишлаб чиқариш асослари йуналишларидан самарали фойдаланиш ҳамкорлик лойиҳалар ҳамда келишувларни йўлга қўйиш.

-мактаб маъмуриятини ушбу йўналишга эътиборини жалб қилиш ҳамда технологик жараёнларида мактаб манфаати йўналишидаги келишувларни амалга ошириш.

-Методик таъминот, дарслик ўқув ва ишлаб чиқаришни амалий жараёнига жиддий эътибор қаратишда ҳаётийлик принципларига мурожаат қилиш.

Энг камида ушбу таклифлар амалга ошириладиган бўлса мақсадга эришиш орзу бўлиб қолмайди. Айнан бу масалаларни хоҳлаган мактаб мисолида кўриб чиқсак бўлади. Мактабда компьютер синфи бўлиш шарт, Химия дарсларида реактивлар асбоб ускуналар бўлиши шарт, жисмоний тарбия дарсларида спорт майдонлари теннис, топлар ва хоказо бўлиши керак, нима учун технология дарсларида ўқув устахонаси тикувчилик, пазандачилик хоналари бўлмаслиги керак. Ёшларни ҳаётга тайёрлашда технология фани муҳим рўл эгаллайди деган эди машхур педагог Н.К.Крупская. Шундай қилиб ушбу фанни ҳаётда муҳим эканлигини асослаш учун ҳаттоки фаннинг номини ўзгартириш асосида ушбу фанга бўлган эътиборни оширишга уринишлар бўлди шунга қарамай ҳалигача фаннинг обрўси етарли даражада эмаслиги инсонни ажаблантиради.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» юксак умумий ва касб-ҳунар маданиятига, ижодий, ижтимоий фаолликка, сиёсий ҳамда ижтимоий ҳаётда тўғри йўл топа олиш маҳоратига эга бўлган, истиқбол вазифаларини илгари суриш ва ҳал этишга қодир кадрларнинг янги авлодини шакллантириш, шунингдэк, ҳар томонлама камол топган, жамиятда турмушга мослашган, таълим ва касб-ҳунар дастурларини онгли равишда пухта ўзлаштирган, жамият, давлат ва оила олдида ўз жавобгарлигини ҳис этадиган фуқароларни тарбиялашни назарда тутган педагогик ғояни илгари суради. Ушбу педагогик ғоя таълим тизими олдида:

- таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини жамиятда амалга ошириладиган янгиликни, ривожланган ҳуқуқий-дэмократик давлат қурилиши жараёнларига мослаш;

- кадрлар тайёрлаш тизими ва мазмунини мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти истиқболларидан, жамият эҳтиёжларидан, фан, маданият, техника ва технологиянинг замонавий ютуқларидан келиб чиққан ҳолда қайта қуриш;

- таълим олувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг самарали шакллари ва услубларини ишлаб чиқиш ҳамда жорий этишни ҳал этиш вазифаларини кўндаланг қилиб қўйди.

Бугунги кунда жамиятимизда янги ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши, таълимнинг дунё таълим тизимига интеграциялашуви, дэмократиялаш ва тараққий эттириш жараёнларининг ривожланиши таълим жараёнида Педагогик технологияларга янгича ёндашув зарурлигини тақозо

этмоқда. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да Педагогик технологияларни жорий қилиш ва ўзлаштириш зарурлиги кўп марта такрорланиб, уларни ўқув муассасаларига олиб кириш зарурлиги уқтирилган. Республикамининг таниқли олимлари минтақамининг ижтимоий-педагогик шароитига мослашган, илмий асосланган педагогик технологияларни яратиш ва уларни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интилмоқда.

Таълим жараёнида методларнинг педагогик моҳияти "Мактаб вояга етаётган авлод тафаккурини шакллантириш устахонасидир, агар келажакни қоълдан чиқаришни истамасанг, мактабни қоълда мустаҳкам " дэган эди франсуз ёзувчиси Анри Барбюс. Дарҳақиқат, келажакимиз давомчилари бўлмиш ёш авлодни ҳар томонлама мукамал этиб тарбиялаш, уларга билим бэриш, ҳақиқий фидойилик ва мустаҳкам ирода талаб этади.

Таълим жараёнининг муваффақияти унинг шаклигагина эмас, балки қўлланилаётган методлар самарадорлигига ҳам боғлиқдир. Таълим назариясида ўқитиш (таълим) методлари марказий ўрин эгаллайди.

Педагогнинг дарсга тайёргарлик кўришида методлар ва методик усулларни танлаши - бу уларнинг ўзаро алмашинувини вақт ва дидактик мақсад бўйича мувозанатлаштириш дэмақдир. Пировард натижасида ўқувчилар ақлий ва амалий фаоллигининг юқори даражасини таъминлашга шароит яратилади. Тўғри қўлланилган методлар объектив воқеликка оид билимларми чуқурлаштиради ва яхлит ҳамда машғулотнинг илмий- назарий даражасини оширади. Кетма-кет сараланган ўқитиш методлари маълум даражада билиш ва касбий қизиқишини ривожлантиришга, мустақил амалий фаолиятни фаоллаштиришга олиб келади. Таълим методлари ўқитишнинг ўз олдига қўйган мақсадларига эришиш усулларини ҳамда ўқув материални назарий ва амалий йўналтириш йўлларини англатади.

Таълимнинг умумий мақсадидан келиб чиқиб ўқитишнинг айна босқичидаги тарбиявий ва ривожлантирувчи масаларни ечиш заруратини ҳисобга олган ҳолда ажратилган вариант таҳлилланади ва баҳоланади. Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайям назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бэриш, уларда маълум фаолият юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, шунингдэк, ўқувчилар фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган билим, кўникма, малака даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳорат ҳамда таълим жараёнига нисбатан янгича ёндошувни талаб этади.

Профессор Н.Саидахмедовнинг фикрича, «Технология шахсни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш қонунларини ўзида мужассамлаштирган ва якуний натижани таъминлайдиган педагогик фаолиятдир». Технология

тушунчаси регулатив (тартибга солиб турувчи) таъсир этиш кучига эга бўлиб, эркин ижод қилишга ундайди:

- самарадор оёқув-билиш фаолиятининг асосларини топиш;
- уни экстенсив (куч, вақт, ресурст йўқотишга олиб келадиган самарасиз) асосдан коъра интенсив (жадал), мумкин қадар илмий асосда қуриш;
- талаб этилган натижаларни мукафолатлайдиган фан ва тажриба ютуқларидан фойдаланиш;
- оёқитиш давомида тузатишлар эҳтимолини лойиҳалаш методига таянган ҳолда ёъқотиш;
- таълим жараёнини юқори даражада ахборотлаштириш ва зарурий ҳаракатларни алгоритимлаш;
- техник воситаларни яратиш, улардан фойдаланиш методикасини оёзлаштириш ва бошқалар.

Технология мураккаб жараён сифатида қатор ўқитиш босқичларидан, ўз навбатида, бу босқичларнинг ҳар бири ўзига хос амаллардан иборат бўлади. Амал -ўқитувчининг синфда мавзу бўйича ўқув элементларини тушунтириш борасидаги бажарган ишлар йиғиндиси бўлиб, ўқитиш жараёнининг шу босқичида тугалланган қисмини ташкил этади.

Ўқитиш методлари таълим жараёнида ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятининг қандай бўлиши, ўқитиш жараёнини қандай ташкил этиш ва олиб бориш кераклигини ҳамда шу жараёнда ўқувчилар қандай иш ҳаракатларини бажаришлари кераклигини бэлгилаб бэради. Эндиликда ўқитувчи актер эмас, балки режиссёр вазифасини бажаради.

Инновацион методлар ўқитувчи билан ўқувчиларнинг ўқиш вазифаларини бажаришга қаратилган назарий ва амалий билиш фаолияти йўлидир. Ўқитувчи инсоният тажрибасида тўпланган билимлар билан ҳали бу билимларга эга бўлмаган боланинг онги ўртасида воситачилик ролини ўйнайди. Бола ижтимоий-тарихий тажрибадаги барча билим бойликларини таълим олмасдан, ўқитувчисиз, мустақил ҳолда ўзи тизимли тарзда ўзлаштира олмайди. Ўқитувчининг энг катта хизмати ўқув материални ўзлаштиришнинг муайям йўл, усулларини бэлгилашда намоён бўлади. Дарс жараёнининг методи ўқув материални баён қилишга ва уни болалар яхши билиб олишга қаратилган фаолиятнинг йўли, усулидир. Таълим жараёни ва натижалари ўқитувчининг ўқувчилар билиш фаолияти ҳаракатини белгиловчи иш усуларига боғлиқдир. Шу сабабли доимо педагогикада таълим методларига ўқитувчининг иш усуллари ва ўқувчиларнинг билиш фаолияти усуллари деб қараладики, бу усулларнинг ҳар иккаласи ҳам ўқув вазифаларини бажаришга қаратилгандир.

Технологик таълимда инновацион методлар ўқитувчи ва ўқувчилар фаолиятининг хусусиятини белгилайди, таълимнинг мақсади ва мазмунига боғлиқ бўлади. Таълим методлари теварак-атрофдаги дунёни билишнинг умумий қонуниятларини тушунишга боғлиқдир, яъни улар фалсафий фикрларни, таълим жараёнининг моҳияти ва тамойилларини тўғри англаш натижасидир. Инновацион методлар ўқув материали мазмунида ифодаланган илмий фикр мантиқига боғлиқдир. Ўқув материалининг мазмуни тобора чуқурлашиб, мураккаблашиб ва илмий тус олиб бормоқда, шунинг учун таълим методлари илмий билишнинг мантиқи ва методларига тобора кўпроқ боғлиқ бўлиб қолмоқда. Ҳар бир метод психологик асосга эга. Боланинг ўқув материални ўзлаштиришдаги ёш имкониятлари ва унинг этуклик даражаси ўқитиш ва ўқиш усулларига жуда катта таъсир кўрсатади. Ўқувчиларнинг фикрлаш фаолиятини ва шахсий хусусиятларини яхши билиш ўқитишнинг самаралироқ усулларини топиш имконини беради.

Биз фойдаланадиган методлар ўсаётган организмнинг анатомик-физиологик, биологик хусусиятларига ҳам боғлиқдир. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил қилишда уларнинг ёшига хос биологик ўсишни ҳисобга олиш керакки, таълимнинг кўпгина жиҳатлари иш қобилияти, чарчаш, ижодий кайфият, жисмоний соғлиқ, мактабдаги гигиэна шароитлари айнан шу ўсишга боғлиқдир. Таълим методлари назарий жиҳатдан яхши асосланган бўлиши, педагогик назариядан келиб чиқиши керак, аммо, таълим методлари амалда қўлланилмаса, фойдасиз бир нарсага айланади. Амалий йўлланганлиги таълим методларининг энг муҳим томонларидан биридир. Бу методларда технология фани амалиёти билан бэвосита боғланган. Назария қанча чуқур ва илмий бўлса, таълим методлари ўшанча самарали бўлади. Педагогик қарашларда назария қанча кам ифодаланган бўлса, таълим методлари бу назарияга шунча кам боғлиқ бўлади.

Технология фани мактаблар ва ўқитувчиларнинг илғор иш тажрибаларини умумлаштиради, анъанавий таълимнинг илмий асосларини кўрсатиб беради, ўқитишнинг замонавий, самарали методларини ижодий равишда излаб топишга ёрдам беради. Ўқитиш методларини билиш манбалари бўйича таснифлаш анча оддий бўлиб, улар мактаб амалиётида кенг тарқалган. Бу белги бўйича методлар қуйидаги уч гуруҳга бўлинади:

- ❖ Оғзаки методлар (билимларни сўз билан баён қилиш, суҳбат, дарслик маълумотнома ва илмий адабиётлар билан ишлаш).
- ❖ Коърсатмали методлар расмлар, намойишлар, кузатишлар.
- ❖ Амалий методлар (машқлар, лабораториядаги амалий ишлар).

Юқоридагилар маълум даражада шартлидир, чунки мазкур методларнинг ҳаммаси ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, уларни доим ҳам аниқ чегаралаб бўлмайди. Ўқитувчи дарсга тайёрланишда ва унинг учун энг мувофиқ методларни танлашда айнан шу методларнинг бажарилиши мумкинлигини ва уларнинг структурасини ҳисобга олиб, шу асосида, масалан, рағбатлантириш, тарбиявий ва камол топтириш вазифаларини кучайтирувчи мураббийдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистан Республикаси Президентининг 2017 йил 7-февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистан Республикасини янада ривожлантириш буйича Харажатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда.

2. Ш.М.Мирзиёев. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан курайлик. -Т.: "Ўзбекистон", 2017. - 488 б.

3.. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. Т.2004

4. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. Қарши.: Насаф. 2000.

5. Сайдахмедов Н. Янги педагогик технологиялар (назария ва амалиёт). -Т.: Молия, 2003.

6. Таълимнинг фаол усуллари. Услубий тавсиялар. ТВПКТМОИ. Т.2004.

7.Технология таълимини ривожлантириш стратегиялари модули буйича уқув-услубий мажмуа. Тошкент-2021

8.А.Абдуқодиров, Р. Ишмухаммедов. "Таълимда инновацион технологиялар" Т.: 2008. - 128 б, 2022